

İLETİŞİMİN İYİMSER YÜZÜ: Chicago Okulu

Necla ODYAKMAZ*

Abstract

Chicago school brought a general approach to social theory by focusing on the role of communication in social life. Chicago school changed the future of communication researchs by focusing on the interpersonal relations, descriptions, social interactions, by seeing communication as a symbolic process of constructing the social culture. Also this school makes communication to use the outcomes of sociology and sociological research.

Key words: Chicago School, Auguste Comte, Émile Durkheim, Herbert Spencer, Edmund Burke, Alexis de Tocqueville, John Dewey, Charles Cooley, Herbert Mead.

18. ve 19. yüzyılların önemli düşünürleri ve bilim adamları insanca yaşam hakkını ve özgürlüklerini elde etmek için mücadele eden, egemene başkaldıran kitlelere pek hoşgörüle bakmıyorlardı. Kitle hareketlerinden korkuyorlardı. Bu kitlelerin sesine kulak verip, onları anlamak ve sorunlarını tespit edip, çözüm yolları düşünmek yerine düşmanca tutum takınıyorlardı.

Toplumsal başkaldırı ve düzensizlik, toplumun doğal düzeninin bozulmasıdır görüşüyle hareket eden Auguste Comte, Émile Durkheim, Herbert Spencer, Edmund Burke, Alexis de Tocqueville gibi düşünürler, 19. yüzyılın ayaklanmalarına karşı "doğal düzenin onarılması ve korunması" gerekliliğini öne sürerek, bu gerekliliği yansıtan tutucu toplum ve değişim modelleri sundular, evrimin genel yasasını formüle ettiler. Bu for-

müller çağdaş toplumun farklı niteliğini ortaya çıkarmak ve tarihsel toplumların (örneğin Afrika Ülkelerinin) çağdaş olma çizgisinde geçirdiği çeşitli değişimleri keşfetmeyi iddia ederek ortaya atıldı. (Erdoğan, Alemdar, 2002:47)

Comte'un ortaya attığı pozitivism düşüncesi, varolan sistemde, kurallarda ve değerlerde iyilik yattığını belirtir ve toplumsal yapının "faydalı" yönlerine eğilir. Pozitivizmin ideolojik çeşitliliği ve inanç farklarını ortadan kaldıracığı düşünülür. Comte'çu pozitivism, bu "faydalılık" kadar, toplumsal birlik ve bağlılık kavramlarına da hayranlıkla yaklaşmıştır. (Erdoğan, Alemdar, 2002:48) Bu görüş günümüz sosyal bilimlerinin temel yaklaşımını oluşturur.

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Comte ve Saint-Simon'un çalışmalarını devam ettiren Durkheim, bireyciliğe hararetle karşı çıkmış ve kendisini zaman zaman biz-zat toplumu şeyleştiren bir görünüm sergi-leyen bir bütüncülüğe yöneltmiştir.

Durkheim'in bakış açısına göre, sanayi önce-si toplumların "mekanik dayanışma"sı, esa-sen kolektif bilince yerleşmiş olan ortak i-nanç ve değerler üzerinde yükseliyordu. Fakat sanayi toplumunun gelişiyile birlikte, toplumsallaşma ve farklılaşmadan kaynak-lanan karşılıklı bağımlılığa dayalı yeni bir "organik dayanışma" biçiminin ortaya çıktığını görmekteyiz. Egoizmi daraltan ahlaki kısıtlamaların kaynağı da birlik duygusudur ve toplumsal birliğin temelini bu oluşturur. Durkheim, özellikle hızlı toplumsal değişim dönemlerinde, çatışmanın varlığını ve güç kullanılmasını reddetmezken, ahlaki kon-sensüsün, toplumsal düzen açısından zorun-lu bir önkoşul olarak önem taşıdığına dikkat çekmiştir. (Marshall, 1999:743)

Sosyal Darwinciliğin Viktorya dönemindeki temsilcisi olan Spencer, Marx'tan farklı ola-rak, Sanayi Devrimi'nde ilerlemeden başka bir şey görmüyor; toplumu, yaşayan, büyü-yen bir organizma; daha karmaşık bir hale geldikçe kendi başarısının mekanizmalarını bilinçle kavrayıp denetlemesi gereken bir organizma şeklinde yorumluyordu. Bu me-kanizmaların en önemlisi "en uygun olanla-rın hayatta kalması" diye nitelendirdiği yo-ğun kaynak rekabetiydi. Spencer, bu ilkenin hiçbir kısıtlama olmadan uygulanmasının eninde sonunda, en iyi mükemmel toplumu ortaya çıkaracağına inanıyordu. (Marshall, 1999: 695) Bu görüş sömürgeciliğin moral bakımından desteklenmesiydi.

Sosyal Darwinciler, ilkel halkları erken çağın "sağ kalanları" olarak tanımlamışlar ve Av-rupa gibi gelişip, doğal olarak "medeni sta-

tü"ye erişebileceklerini savunmuşlardır. Bu halkların medenileşmeleri Avrupahlar (ve bugün ABD) yardımıyla daha hızlı ve kolay gerçekleşebilecektir. Yani sömürgecilik sö-mürülen halklar için gereklidir, onların yararınadır. Bugünün kapitalist dünyasının üç-çüncü dünya ülkelerine sözde demokrasi, barış götürmek için yaptıkları askeri müda-halelerin ve bu halkları katletmelerinin felse-fi dayanağı bu Sosyal Darwinciler'dir.

Devlet adamı, siyaset felsefecisi ve estetik kuramcısı Edmund Burke, Aydınlanmanın siyasal usçuluğuna, Aydınlanmacıların siya-sal alanda soyut usçu yapılarına, ülkelere ve amaçlara ulaşılabilceğine dair besledikleri umuda karşı derin bir güvensizlik duymak-tadır. "Fransa'daki Devrim Üzerine Düşün-celer" adlı çalışmasında 1688 İngiliz Devri-mi'ni onaylarken, Aydınlanmacı Fransız Devrimi'ni mahkum eder. Ona göre, insan doğası kusursuz olmadığından geleneklerin kılavuzluğuna ve yerleşik düzeni koruyan güçlü bir yetkenin yönetimine ihtiyaç vardır. Toplumsal yaşamın devamlılığı için gelenek-ler korunmalı, mülkiyete saygı duygusu geliştirilmeli, geçmişten gelen değerlere say-gı, gösterilmelidir. Burke, bütün bunlara karşı büyük bir tehdit olarak gördüğü ve tüm Avrupa'ya yayılmasından korktuğu devrim dalgasına şiddetle karşı durur. (Ulaş, 2002:268)

1831-1832 yıllarında demokrasiyi işlerken gözlemlemek için Amerika'ya göç eden Fransız sosyolog Tocqueville'in klasik çalış-ması "Democracy in America" demokrasi-lerde eşitlik ile özgürlük arasında kolayca çözülemeyecek bir gerilim bulunduğunu saptamaktadır. Demokrasi hiyerarşiyi orta-dan kaldırmaya eğilimli olduğundan, birey ile toplum arasında yer alacak ara gruplaş-maları özendirmez ve buna bağlı olarak, önü alınmayacak olursa totaliter bir devletin

yollarını döşeyecek olan bireycilik ve merkezileşme eğilimlerini güçlendirir. (Marshall, 1999:731)

Tocqueville, bu görüşlerini Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden verdiği örneklerle güçlendirmiş ve toplumun bireyleri kendi içinde asimile ederek etkisizleştirdiğini ve kitle toplumunda "çoğunluğun tiranlığı" tehlikesinin baş gösterdiğini öne sürmüştür.

Alman iletişim bilimci Elizabeth Noelle-Neumann'ın 1974'te geliştirdiği "Suskunluk Sarmalı" kuramı Tocqueville'nin "çoğunluğun tiranlığı" görüşünü izler. Neumann Suskunluk Sarmalı Kuramını şöyle tanımlar:

"Suskunluk Sarmalı Kuramı, yalnızca üyelerinin birbirlerini tanıdıkları grupların değil, toplumun da oydaşmadan sapan bireyleri tehdit ettiği varsayımına dayanır. Toplum bunları dışlama ve ihraç ile tehdit eder; bireyler de belki de genetik olarak belirlenen, bilinçaltı bir dışlanma korkusu taşırlar. Bu dışlanma korkusu, insanların çevrelerinde hangi fikirlerin ve davranış biçimlerinin benimsendiğini ya da reddedildiğini ve fikirlerin ya da davranış biçimlerinin taraftarının arttığını ya da azaldığını düzenli olarak kontrol etmelerine yol açar." (Akt. İrvan, 1997: 227)

Görüldüğü gibi 18. 19. ve 20. yüzyıllardaki önemli düşünürler, her zaman egemenden yana bir tavır takınmışlar, kitleyi aşağılamışlar, özgürlük, insan hakları, demokrasi gibi kavramları görmezden gelmişler ya da karşıya, şiddet gibi olumsuzluk içeren ifadelerle birlikte anmışlardır. Böyle bir ortamda yeşeren ve kökleri bu düşünürlerin fikirlerinden beslenen İletişim Bilimi, demokrasi- nin yerleşmesine, kitle iletişim araçları sayesinde ideal demokratik ortamın yaratılması-

na, herkesin siyasal karar verme sürecine katılmasına olanak sağlayacağı umuduyla ortaya çıktı.

Chicago Üniversitesinin üç entelektüeli, Amerikan İletişiminin liberal-demokratik biçiminin kurucuları oldular. Dewey, Cooley ve Mead, 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinin aksine topluma ve demokrasiye umut dolu yaklaştılar.

İletişim konusuyla ilgili sentetik ve modern düşünce Charles Cooley, Herbert Mead ve John Dewey tarafından üretilmiştir. Bu üç düşünür aynı zamanda Chicago Okulu'nun üyesidir.

Chicago Okulu düşünürleri iletişimi, salt ileti nakli ile sınırlı tutmamışlardır. Onlar iletişimi, sürekliliği olan ve içinde kültürün inşa edildiği simgesel bir süreç gibi kavramışlardır. Onlara göre iletişim; siyasette, göreneklerde, törelerde, kurallarda, sanatta, mimaride kendini göstermektedir. İletişim, kamusal yaşamda merkezi bir yer tutmakta ve tümüyle özel bir gözcü konumunda bulunmaktadır. (Lazar, 2001:16)

Sosyal psikolog Mead, iletişimsel eylemdeki yansıtma ve iletişime odaklanmaktadır. Birey başkalarının bakış açısına göre kendisini takdim eder. Bu içsel takdim esnasında birey, dışsal biçimlendirmeye uğramadan kendini ortaya koyar. Bu yönüyle iletişim yaratıcı bir eylemdir. Mead'e göre, düşünce toplumsaldır. Yani başkalarıyla iletişim kurularak ve onun aracılığıyla gelişmektedir. Dewey içinse iletişim, tüm insan ilişkilerinin temelinde yer alır. Toplumda birliği pekiştirir ve birikimleri üreterek, üretilen bilimsel bulguları sonraki kuşaklara aktarır. Bu yönüyle iletişim toplumsal uzlaşımın temeline oturur.

Chicago Okulu doğrudan alan çalışması ile ampirik incelemeye sıkı sıkıya bağlıydı ve bu açıdan, daha önceki Kuzey Amerika sosyologlarının pek çoğunun, özellikle Sosyal Darwincilerin, daha soyut, sistematize edici ve kuramsal eğilimleriyle bir zıtlık oluşturuyordu. Bölüm başkanı Robert Park'ın yürüttüğü ampirik incelemeler, sosyolojiye çok sayıda yöntem kazandırmıştır. Katılımcı gözlem ile örnekölay incelemesi bu noktada özellikle altı çizilmesi gereken yöntemlerdir. (Marshall, 1999: 96-97)

Chicago Okulu düşünürleri, sosyolojideki deneyimlerini iletişime taşımışlar ve sayısız araştırmalarında bu aynı yöntemleri kullanmışlardır. Hatta bu nedenle Frankfurt Okulu düşünürleri tarafından eleştirilmişlerdir.

Dewey'e göre iletişim özgürlüğü, iletişimin tekelleşmesiyle bozulmaya uğrar. Park, Dewey'in "toplum iletişim içinde ve iletişimden geçerek var olur" ve iletişimi çatışma ve diğer "beyinler" ve "kültürlerle" çarpışma olarak nitelemesi fikri üzerine iletişim kuramını kurdu. Park, Berlin Üniversitesi'nden G. Simmels'in görüşünü yansıtarak, iletişimin hem rekabet hem de çatışmayı beslediğini ileri sürer. Medya teknolojileri, toplum gibi mükemmel değildir ve yıkıcı güce sahiptir. (Erdoğan, Alemdar, 2002:54)

İletişimde Chicago Okulunun iyimserliği yanında, basın görevini yerine getirmediği, demokrasiyi geliştirme ve olumlu demokratik etkiler yapmakta yetersiz kaldığı ya da başarısız olduğu görüşü yoğunluk kazanmaktadır. Son yıllarda medyanın bu durumu masaya yatırılarak, karşı önlemler üretilmesi yoluna gidilmeye başlanmıştır. Bu amaçla çeşitli örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bunların en ünlüsü, muhalif düşünür Noam Chomsky'nin başını çektiği, medyanın dev-

let ve sermayenin elinden alınarak, halk denetimine geçmesini isteyen ve bunun için mücadele veren İmmediast grubudur. İmmediast Grubu'nun bildirgesinde:

"Medya, kamunun çıkarlarına değil, devletin ve sermayenin çıkarlarına hizmet eder. Medyanın saldırı ve ayartma ekranı, olası en büyük halk kesimini tutsak almak ve hipnotize etmek üzere düzenlenmiştir. İşte o zaman bu kesimin dikkati reklamcılara hurda fiyatına satılabilir ve sloganlar işe yaramaz şeyler ve manyakça imgelerle altüst edilebilir. Geçilmez bir medya hendeği ile korunan devlet birimleri savaştan kar eder ve ayrıntılı bilgi ile kitle direncinin açığa çıkmasına engel olan yavan açıklamalar ağının ardında rahatına bakar" denilmektedir.

İletişim araçlarına erişim, iktidarı kullanma ve toplumsal kontrolü sağlamanın bir aracıdır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarına kimlerin erişebildiği tartışmaya açık bir konudur. Günümüzde "medya" olarak adlandırdığımız iletişim araçları, ekonomiyle ilgili bir haber verirken, daima orta-sınıf, işveren yanlı bir tutum sergilemekte, siyasi haberlerde halkın çıkarını gözetmek yerine hükümeti destekler bir tavır takınmaktadırlar. Althusser, medyanın bu tavrını açıklamak için "Devletin İdeolojik Aygıtları" kavramını kullanmıştır. İletişim araçlarını, aile, siyasi partiler, sendikalar, dini kurumlar, okulla birlikte "Devletin İdeolojik Aygıtları" arasında sayan Althusser, bu kavramı şöyle açıklamıştır:

"Devletin İdeolojik Aygıtlarında(DİA), ideoloji tümüyle öncelik kazanırken, aynı zamanda baskıya, en son durumda olsa bile, fakat yalnızca en son durumda çok hafifletilmiş, gizlenmiş, hatta sembolik bir baskıya (bütünüyle ideolojiye dayanan aygıt yoktur) ikincil bir işlev verildiği söylenmeli... Eğer

DİA'lar ideolojiye öncelik vererek işliyorsa, onların çeşitliliğini pekiştiren şey de işte bu işleyiş olmalı; çünkü işleyişlerinin temeli olan ideoloji, bütün çeşitliliği ve çelişkilerine karşın, yönetici ideolojinin altında, yani "yönetici sınıf"ın ideolojisi altında, aslında her zaman birliğe sahiptir. Eğer ilke olarak "yönetici sınıf"ın devlet iktidarını elinde tuttuğunu ve böylece Devletin Baskı Aygıtlarına sahip olduğunu düşünürsek, bu aynı yönetici sınıfın DİA'larda da etkin olduğunu kabul etmemiz gerekir." (Althusser, 2000: 35-36)

Bilgi iktidardır ve dolayısıyla okuryazarlık, toplumsal kontrolü sağlamanın yaşamsal bir yoludur. Evrensel eğitimin yayılması beraberinde, "işçi sınıfını, toplumdaki doğal konumlarını sorgulamaları için eğitmek" ya

da "onlara konumlarının üzerindeki konumlar hakkında fikir vermek" gibi yaygın korkuları getirmişti. (Fiske, 2003: 48) Günümüz medyası, toplumu enformasyon bombardımanına tutarak, bilgidен olabildiğince uzaklaştırma yoluna gitmektedir. Devletin ve sermaye gruplarındaki medyanın toplumu bilgilendirmesi mümkün değildir. Çünkü bilgi harekete geçirir. Oysa egemenlerin toplumdan beklentisi, hiçbir şeyi sorgulamaması ve istenileni yapmasıdır. Toplumun istenilen kıvama getirme görevi ise medyaya verilmiştir. Tıpkı 18. ve 19. yüzyıl düşünürleri gibi, insan hakları, demokrasi ve özgürlük fikirlerinden pek hoşlanmayan medya, egemene başkaldıran kitlelere pek hoşgörüyüle bakmıyor, kitlelerin deşarj olması için farklı alanlar yaratıp, kitleleri uyutuyor.

Kaynakça:

- ALTHUSSER, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- CHOMSKY, Noam, Medya Denetimi, Çev: Şen Süer, Tümzamanlaryayıncılık, İstanbul, 1993.
- ERDOĞAN, İrfan-ALEMDAR, Korkmaz, Öteki Kuram, Erk Yayınları, Ankara 2002.
- FISKE, John, İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev: Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003
- İRVAN, Süleyman, Medya Kültür, Süyaset, Ark Yayınları, Ankara 1997.
- LAZAR, Judith, İletişim Bilimi, Çev: Cengiz Anık, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.
- MARSHALL, Gordon, Soyoloji Sözlüğü, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- ULAŞ, Sarp Erk, Felsefe Sözlüğü, (Hazırlayanlar: A. Baki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ü. Hüseyin Yolsal) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2002.

